

Реферат на тему: "До "280 річниці з дня народження Григорія Сковороди" (творча робота)"

Григорій Сковорода

Творча робота

до "280 річниці з дня народження Григорія Сковороди"

Ум всеосяжний і бунтівний.

Благословенні ви, сліди,

Не змити вічності дощами,

Мандрівника Сковороди...

Максим Рильський

Історія щоразу ставить перед людиною проблему переборення часу з його вічною тривалістю. Одні пристосовуються до часів, у яких живуть, і щезають так само безслідно, як і з'являються, інші намагаються змінити час, перебороти, вирватися з його невблаганності, – таким судилося безсмертя, вони випереджають свої епохи, вони належать прийдешнім поколінням, їм судилося вічність.

Так з глибин тисячоліть подають нам голоси безіменні будівники Єгипетських пірамід, приходять до нас з античного світу Сократ і Платон, здійсмаються над жорстокістю рабовласницького Риму лицарі свободи Спартак і Катиліна, пробиваються крізь товщі віків титанічні постаті.

Леонардо да Вінчі, Мікеланджело, Шекспіра.

З-поміж великих імен, якими пишається український народ поряд, з Шевченком і франком, називаємо ім'я Григорія Сковороди, першого нашого ума, великого просвітителя. Філософ і поет, оригінальний і незалежний мислитель, бунтар думкою і самим способом свого життя, ось уже 280 літ височить він над нашою землею, мов творіння зодчих Київської Русі, піднімається, мов сплески народної душі у вільнолюбній козаччині й непокороженості гайдамаччини, промовляє за душевністю своєї поетичної сопілки, мов сумовито-задумливе звучання народної пісні.

Цікавий факт з історії початку ХХ століття.

У буреломі жовтневого перевороту дуже багато суперечливих сторінок, але, коли в 1918 році було підписано декрет про становлення пам'ятників видатним вченим філософам, письменникам, то поряд з іменами Радищева, Ломоносова, поставлено було ім'я Григорія Сковороди. Письменник В.Бонч-Бруєвич, який підготував до видання філософські твори Сковороди, в своїх спогадах наводить такі слова В.І. Леніна: "Коли настане час ставити пам'ятник Сковороди, то Ви повинні виступити і з'ясувати народові, що був Сковорода, яке значення він мав для всього людства.

Цікавий штрих видання підготовлених В.Бонч-Бруєвичем творів Сковороди було здійснено на кошти простого українського робітника машиніста Ф.Радзиковського,

який давно задумувався над проблемами вічності, багато читав, шукав відповідей на питання життя ф діяльності людської. "Лицарі духу зникли, їх немає, а без них - не життя, а нудьга - говорив він В.Бонч-Бруєвичу. - Народ страждає й метається не маючи опори в істинних учителях, яким були б дорогі безмежні далі, питання вічності, а не слави й гордоців земних. Ось у нас на Україні був такий лицар духу Григорій Савич Сковорода, але він повержений, його поховали й придавили столітнім гнітом. Його треба підняти, він повинен стати й піти."

Цей епізод промовистий вельми саме тим, що в ньому відбилося найхарактерніше для постаті Сковороди - філософа глибока народного, пов'язаного з життям народним і своїми думкам, і своєю поведінкою, і своїм способом життя.

У геніїв завжди прості біографії, або й зовсім немає того що прийнято вважати біографіями, тобто переліку якихось зовнішніх подій і випадків, які, власне, і не зачіпають суті людини. Однак, як зауважив ще Гете, "художник повинен мати походження, знати, звідки він узявся".

Григорій Сковорода вийшов з самих глибин народу. Син простого малоземельного козака з містечка Чорнухи на Полтавщині, він, попри високу освіту, яку здобу, попри знайомства з сильними світу, до кінці дні не зрадив тим людям, з середовища яких вийшов, він залишався серед тих людей, увійшов у їхні думки, в їхні пісні і сподівання, і таким знаємо його й сьогодні, таким він лишиться у вічності...

В його життєписі зазначено невелику кількість подій. Але кожна - то найяскравіша сторінка душі великого філософа.

Народився в селі Чорнухи... Двісті років не було навіть відомо, в якому місяці і якого числа він народився. Тільки у 1992 році перекладач Петро Пелех віднайшов у листі до літератора М.І.Ковалинського від 22 листопада 1763 року розповідь про те, як провів день свого народження Г.С. Сковорода. Ця автобіографічна вказівка є і досі єдиним документом, що засвідчує дату народження Григорія Савича Сковороди - 3 грудня 1722 року.

Дослідники відшукали архівні матеріали, що малюють нам соціальний стан його родини. У козацькому переписі Чорнуської сотні Лубенського полку за 1745 рік записано: "двор Пелагии Сковородых, которой сын обретається в певчих". А батька названо не поважним ім'ям Сава, а "Савка", що вказує на належність родини до незаможних.

Малий Григорій мав виняткові здібності до навчання, і батьки віддали сина в науку до дяка, а від дяки, до Чорнуської церковнопарафіяльної школи.

У рідному селі Чорнухах Григорій затримався до 11-12 років, але на ціле життя вкарбовує у пам'ять все розмаїття дитячих вражень. Не випадково зустрічаємо в листах, написаних через десятиліття враження дитинства: "Я ще хлоп'ям вивчив баєчку" чи "я ще хлопчиком чув від знайомого Персіянина таку баєчку". А слухати і запам'ятовувати було що! Тоді ще носили по Україні невмирущу народну думу, натхненну козацьку пісню сліпі лірники і кобзарі, несучи своєму народові високі поетичні зразки художніх смаків і уподобань співвітчизників. Того впливу зазнав і

Сковорода. Григорій мав від природи чудовий голос і неабиякий музичний хист. Пізніше вільно грав на сопілці, флейті, скрипці, бандурі. У Чорнуській школі був солістом у церковному хорі, Що разом із винятковими здібностями до навчання відкривало йому дорогу до підготовчого класу Київської академії.

Київська академія вабили кожного, вчитися в ній – було мрією багатьох. Перед її брамою. Зупинився зачудовано в 1734 році дванадцятилітній Григорій Сковорода.

Київська академія була першим вищим учбовим закладом на Україні. 1625 рік, рік відкриття Київської братської школи, вважається початком вищої освіти в Україні. У 1631 році видатний український діяч культури Петро Могила об'єднав братську школу з школою Кирко –Печерської лаври в єдиний Києво-Могилянський колегіум. З 1694 року колегіум називають Київською академією. Вся українська культура XVII-XVIII ст. – література, музика, живопис, архітектура – безпосередньо зв'язана з історією Київської академії, яка давала не лише добру світську освіту, але й високе патріотичне виховання. Сюди їхали вчитися з Петербурга й Москви, Білорусії й польщі, Молдавії та Румунії, Болгарії, Сербії. Сама в 1734 році, коли Г. Сковорода прийшов у Київську академію, там перебував М.В. Ломоносов, працюючи в академічній бібліотеці.

Сковорода застав в академії ще багато добрих традицій і кинувся у вир студентського життя. Соліст академічного хору і початкуючий композитор, Сковорода відзначається в науках і впевнено йшов до мети. Але згідно до царського указу дев'ятнадцятирічний із класу філософії стає солістом хору цариці Єлізовети.

Сковорода опинається в Петербурзі. Здавалося б: перед простим українським юнаком – шлях до запаморочної кар'єри. Козацьки сини, добираючись до царських покоїв, частенько й зупинялися там, як то було з синами козака Розума з-під Козельця, які стали Розумовськими й прогрімали на ціле століття. Мабуть, Сковорода теж міг мати неабиякий успіх при дворі, що видно вже з того, що зафіксовано його було до почту імператриці Єлизавети Петрівни в час її подорожі на Україну в 1742 році. Однак, дивакуватий козацький син, приїхавши до Києва, не повернувся до столиці, а вирішив докінчувати своє навчання. Мабуть, це не був перший прояв його незалежності, коли згадати той малодосліджений факт, що син простого селянина з далеких Чорних пробився до Києва і став слухачем Академії, славної тоді у всьому слов'янському світі і, кажучи відверто, відкритої все ж таки передовсім для дітей сильних світу того, а не таких, як Савчин син Грецько. Але щось було в тому козацькому синові таке, що штовхало його тільки до науки, давало силу долати всі перешкоди, не зваблюватися ніякими принадами, бути незалежним і самостійним у своїй життєвій поведінці, отже й у поглядах, що згодом виявилось повною мірою в його філософії і творчості!

1750 року Сковороду за його розлогі знання мов і наук, за розуміння й уміння музики і співу рекомендують до складу місії генерала Вишневського, який їде до Угорщини за дорученням самої імператриці й потребує для своєї місії чоловіка освіченого, сказати б, універсально, бо в обов'язки Сковороди входило бути мовби секретарем місії, капеланом, істориком, дипломатом, перекладачем, ерудитом, власне, місія-це й був Сковорода, який уже на той час знав досконало мови Європейські й

давні, обізнаний був з філософією, літературою, природничими науками, відзначався здібностями видатними.

Генерал-майор Федір Вишневський мав високу підтримку й особливу ласкавість з боку порфіроносною імператриці, бо ж, за невід'ємними записами в історії царської династії, став її жаданим сватом. Це він свого часу, ще полковником, привіз до Петербурга із села Лемеші, що на Чернігівщині, молодого козака Олексія Розума, який, як визнали всі при царському дворі "мав приємний голос і красиву зовнішність". Тож він досить швидко був переведений посту царівни Єлизавети Петрівни, яка зійшовши на царський престол, розвела Олексія (вже!) Розумовського у графське достоїнство, а згодом пожалувала його в генерал -фельдмаршали, і врешті-решт оформила з ним шлюб, який, правда, не давав права престолонаслідування.

Чи треба ще раз підкреслювати, що ставлення імператриці до свого переяславського свана Федора Вишневського було постійно прихильним, майже родинним. Вона засипала свого вірного слугу й свата щедрими подарунками - від "царських дрібничок", таких, як медальйон власноручної різьби по дереву її батька Петра I, до кількох сіл - Жарбован, Карані, Дідичок та інших - на Переяславщині.

Он як хитромудро перемішається історія і конкретних людей, їхніх долях, їхніх життях! Зараз досліджено цікавий шлях Токайської місії, яка за іменним указом імператриці Єлизавети Петрівни від 6 квітня 1745 року повинна була квапити генерал-майора в дорогу, бо аж благала її імператорська величність "А коли можливо хоча б три сантала (діжечка-анкерок на 60 пляшок угорського вина) поштою прислати, бо ж зробилась потреба, а ніде вишукати неможливо, а я обійтися без нього не можу, що і вам відомо; не вагаючись, поквапились у дорогу.

Наприкінці серпня 1745 року, в яблуневу спасівську пору, великий, добре налаштований обоз генерала Вишневецького рушив із Києва.

Понад три роки тривала мандрівка Сковороди. Він отримав можливість вивчати Європу, "знайомитися найперше з людьми, вченістю і знаннями, добре відомими тоді. Побував він в Угорщині, Польщі, Пруссії, Німеччині, Північній Італії, був у Будапешті, Відні, Пресбургу (Братиславі). До Парижа, здається, не добрався, але однаково це не завадило йому стежити за розвитком подій у французькій столиці, які привертали тоді увагу до всього культурного світу.

Слухав лекції знаменитих професорів, вивчав різні філософські системи, придивлявся до життя і по закінченні місії через п'ять років повернувся у затінок рідних верб.

Сковороді йшов тоді 28 рік. Це вже була людина зі сталими переконаннями і великим запасом знань, хоч і без найменших засобів до життя.

Батьки давно перебрались на цвинтар, так і не дочекавшись свого вченого сина, а єдиний брат виїхав кудись у пошуках долі, і сліди його назавжди загубилися.

Як жити? Далекі мандри не привели в землю обітовану. Не зустрілось йому ні країни, в якій усі мали б щастя, ні теорії філософської, яка б відповідала на всі "чому" і "як".

Єдине багатство, яке він приніс додому, — знання, що змусило говорити про нього, як про одного з найерудованіших людей не тільки України, але й усієї Російської імперії.

В 1751 році в Парижі вийшли перші томи славетної "Енциклопедії", перед цим з'явилися "Філософські думки" Дідро й "Про розум" Гольвеція, потрясав Європу Вольтер, якого вже двічі було кинуто до Бастилії і вигнано за межі Франції, задумувалися навіть у тих верствах суспільства, де геть не часто спостерігається звичка мислити, водночас з поширенням ідей просвітительства посилювалися увага до економічного становища народу.

Чи доходило все це тоді до Сковороди? Ми не знайдемо в його творах прямих посилань на Вольтера, Дідро, Руссо, Д'Аламбера, Гольбаха. Зустрінемо імена Сократа, Платона, Епікура, Демосфена, Аристотеля, Сілона, Плутарха, Горація, Вергілія, Цицерона, Марка Аврелія, Лукіана, Сенеки, Лукреція, Персія, Теренція, Ньютона, Коперніка, лейбніца, Декарта, але напрямок його думок, коло його зацікавлень вказують пряме знайомство з працями французьких просвітителів, німецьких і англійських сучасних Сковороді мислителів, з творами Ломоносова і його попередників Дмитра Туптала, Феофана Прокоповича, Кирила Старовецького, Мелетія Смотрицького, Іоанна Галятовського, Лазаря Барановича, Стефана Яворського, Івана Вишенського.

Він повернувся на рідну землю, без жалю розлучився з Європою, стверджуючи, що щастя можна знайти тільки всередині людини, а не в чужих краях.

І знов не столиці, не кар'єра, не високі посади, а скромне місце викладача піїтики в Переяславськiм колегіумі. Викладати чуже Сковорода не міг. Кінчилося накопичення знань, настав час віддати ці знання людям. Він пише підручник поетики новим ладом, а не по давньому звичаю "Рассуждение о поэзии и руководство к искусству оной". На домагання переяславського єпископа Івана Козловича відмовитися від проповідування нового способу віршування, Сковорода відповів: "Інша річ архіпастирська патериця, а інша - чабанська сопілка". Не маючи наміру поступатися своїми поглядами Сковорода полишає колегіум.

Восени 1751 році Сковорода робить останню спробу закінчити Академію і відновлює навчання в останньому, богословському класі. Але з весни 1753 року його запрошують наставником сина поміщика Степана Томари у селі Ковраї на Переяславщині. Сковорода навчав свого вихованця Василя Томару думати, а не повторювати з чужих вуст або книжок нісенітниці. Виведений з терпіння тупістю свого вихованця, Сковорода якось мав необережність сказати, що вихованець "думає так, як свиняча голова", за що був негайно вигнаний з Ковраїв. Скориставшись з нагоди, Сковорода побував у Москві, зупинився у Троїцько-Сергіївській Лаврі недалеко від Москви. Намісником у Лаврі був вихованець Київської Академії Килило Мшевецький. Його захопили освіченість і розум Григорія Сковороди, і він просив його залишитись у Лаврі викладачем монастирського училища. Сковороді пропонували місце, гроші, славу, але він затужив за батьківщиною, за її степами і садами. А тим часом Степан

Томара став думати, як повернути рідкісного вчителя, і, простеживши, коли Сковорода повертався на Україну, сплячого краде його й привозить у свій маєток. Поміщик вибачився і ледве умовив Сковороду залишитися. Ще понад три роки праці віддав він своєму вихованцю – Василю Томарі, аж доки тому настав час іти до офіційної школи.

Період 1753-1758 рр. – окрема сторінка життя Сковороди. Весь вільний час любив він проводити в полях і гаях. На сон залишав не більше чотирьох годин, а з першими променями сонця був на ногах, надівав свій простий одяг, брав сопілку, торбу з книгами, до рук ціпок і йшов, куди хотів. Був суворим вегетаріанцем: їв лише овочі, молоко, сир та й то лише раз на день по заході сонця. Але ніколи не втрачав доброго настрою, веселості і доброзичливості, за що його любили і завжди шукали товариства з ним.

Переяславські роки не минули безслідно, як для Сковороди, так і для української літератури, поклавши початок одній з найцікавіших поетичних збірок у давній українській літературі.

"Сад божественних пісень" створювався протягом 1753-1758 рр. "Божественні" пісні не слід розуміти буквально, хоча Сковорода і вказує, що його "Сад" проріс, із зерен священного писання". Збірка є своєрідним ліричним щоденником, в якому відбилися життєві події, роздуми, ліричний настрій їх автора. Так як і в житті Сковороди Переяславщина відклала свою яскраву сторінку, так і в історії Переяславського краю Сковорода проходить як світоч, геній, мандруючий філософ. Це мабуть дуже самотній край, в якому сплелись стежинки видатних історичних і літературних подій. Тарас Шевченко народився через 20 років після смерті Григорія Сковороди, а свій "Заповіт" він написав саме на Переяславщині. Багато цікавих сторінок Переяславської Ради, а скільки цікавого з підвалин Київської Русі, скіфського періоду, що важко навіть думкою все облетіти.

У Переяславі – Хмельницькому створено унікальний історико-культурний заповідник, фундатором у своїй невтомній подвижницькій праці якого є Михайло Михайлович Сікорський. У цьому музеї-заповіднику є і сторінка життя та перебування в переяславському краї такої видатної людини як Григорій Савич Сковорода. Почалося все з підготовки до святкування 250 річниці з дня народження.

Увіковічити пам'ять Сковороди – давня мрія Михайла Івановича. Ще з дитинства запало йому в серце оповіді про дивного старця, а чув він це, коли ще в дитячому будинку частенько з дітьми ходили в Чигирин, то на базар, то на Кам'яну гору. Старець ходив між людей, навчав їх розуму і не мав з того ніякої користі. З великою цікавістю слухали хлопчачі розповіді старих лірників-кобзарів про людину простого походження, що досягла вершин науки, володіла даром передбачення і все життя провела в мандрах, нічого не маючи крім свитки, торби з окрайцем хліба, сопілки та своїх мудрих пісень.

І ось, доля привела Сікорського на Переяславщину, де він мав змогу ознайомитися ближче з відомим колегіумом і влаштувати невеличкий музей. Інакше не можна було. Тут ходила славетна Людина. Жила тут, творила пісні і славу лишила тут помітну. У

колишньому колегіумі був монастир, потім механічні майстерні. Починати довелося з нуля. Зпочатку перенести механічні майстерні, реставрувати приміщення і займатися пошуковою роботою.

З майна колишнього колегіуму знайшли класну дошку, частину книг, деякі речі, меблі, книги сквородинівського часу, сквородинівській секретер.

В 1953 році співробітники музею дізналися про скульптора Івана Петровича Кавалерідзе. Зустрілися з ним. Іван Петрович повідав, що в нього є намір зробити пам'ятник сквороді. Музею він подарував великий бюст філософа, а потім передав і макет пам'ятника Сквороді, встановленого в Києві на Подолі. Іван Петрович так захопився, що підключив до цього й студентів художнього інституту – одна з дипломних робіт "Мандрівник Скворода" — теж експонується нині в Переяславі.

Дуже цікавим виявилось знайомство з царством музею.

Все починається з високих дубових воріт. У них входили тодішні учні – студії. Клас синтаксису. Тут здобували ази науки. На стіні – потьмяніла від часу картина – мудрець з долотом і стомискою, Перед ним безформений шматок деревини, з якого мудрець намірився витесати Людину.

Далі – інший клас – поетики та риторики. Знову малюнок-символ. Криниця. На повороті два відра. Порожнє опускається в глибіню, повне підійшло до цямрин, хлюпає життєдайною вологою. Бери й пий – аж поки не вгамуєш спрагу знань.

Завершувалося навчання в класі філософії та богослов'я. А тут на малюнку над землею купчаться хмари, але їх вже здолав могутній орел і здіймається все вище і вище – він прямує до сонця.

Це все малюнки ще тих часів 1753 року, відреставровані співробітниками музею.

Заходячи в класи, потрапляєш в обстановку XVIII століття. Серед випускників Переяславського колегіуму такі видатні імена як Михайло Херасков, російський письменник, Арсеній Берго – закінчив ще й Києво-Могилянську академію, дружив з Фсофаном Прокоповичем, був відомим поборником освіти на Україні.

У класі поетики дух захопило від подиву. Довгі дубові столи, дерев'яні лави... На столах – відкриті фоліанти давніх книжок. На протилежній стіні проста вішалка, на ній кілька свиток... Тут мешкає вродиста тиша. Але здається, ось зараз сюди увірвуться скудеї, захекані, розгарячені, займуть свої місця за столами і до класу ввійде Григорій Савич...

Дивне почуття охоплює кожного, хто заходить сюди вперше. Таке враження, що ти не в музеї, а в тогочасній обстановці. Настільки зримо постає тут минувшина. І цей клас. І кам'я Григорія Савича. І його постать, що застила над робочим столом у хвилину творчого натхнення. А поруч свитка, солом'яний бриль, які нагадують нащадкам: Скворода не був кабінетним учнем. То лише на мить присів філософ, щоб у перерві між лекціями записати черговий розділ трактату "рассуждения о поэзии и руководство к искусству оной". Або записати нову поезію до "Саду божества них пісень".

Диво-дивне є цей музей. Нічого подібного ніде не можна побачити. Тож проникається великою вдячністю його переяславським творцям. За простоту і

дохідливість експозицій, за їх неперевершену оригінальність таке можуть зробити лише люди, які душею сприймають ідеї великого філософа.

Диваєшся, які тільки книги зібрані тут і скільки їх – стародруки: Горацій! Плутарх! Феофан Прокопович, Марк Аврелій, Руссо, Ломоносов! Енциклопедії: Церковні книги...

Сковорода дуже багато читав. І не що-небудь, а найпрогресивніших авторів, що будили суспільну свідомість, намагалися відповісти на жагучі питання того часу.

Книги віднаходили в Москві, Ленінграді в музейних обмінних фондах стародруків. У Білій Церкві знайшли унікальну річ – енциклопедію з ботаніки 1659 року видання. А Псалтир XVIII століття, часів Сковороди знайшли аж на Алтаї. Коли оформляли келію Сковороди, його помешкання, їздили у Київ у Флорівський монастир подивитися на справжні келії, порівняти з побутом ченців вісімдесятих років 20 ст.

Робота по оформленню келії підходила до кінця. Вже й тапчанчик у ній з'явився, вже й иконка Іллі-пророка зайняла своє місце на покуті, а під спинкою поставили шафу із стародруками. В іншому кутку знайшлося місце для столу – на ньому поклали розкриту книгу — мовляв, тут все нагадує робочу обстановку, а господар вийшов на хвилинку поспілкуватися з природою. Але чогось не доставало. Саме постаті господаря.

Хто б міг її зробити. Серед багатьох імен зупинилися на Ленінградському скульпторові І.М.Хитрову. Але він на той час працював у Ульяновську над завершенням Ленінського меморіалу. Звернулись до нього, але виявилось що замовлень дуже багато.

Михайло Іванович Сік орський не відступав – розумію, мовив він, – знову ліпити царів, ханів, царів. А велику Людину – ніколи? Та ви її, певно, не знаєте? А Ленін між іншим, розпорядився, щоб Сковороді, одному з перших поставити пам'ятник. Хитров вагався. Він навіть не чув про музеї на Переяславщині. Михайло Іванович запросив приїхати, подивитися, запевнив, що Хитрову сподобається, і в загалі... краще нього ніхто не зробить фігуру Сковороди краще Хитрова. Остання похвала, певно, підкупила скульптора. Він приїхав до Переяслава – Хмельницького, ознайомився з музеями, слухав багато оповідей про славу і гордість землі Переяславської.

Зробив кілька постатей для музеїв що поглибило знання скульптора в опануванні українським типажем.

Над постаттю Сковороди працював два роки. Але Григорій Савич вийшов мов живий. Бо хто б не ступив нині на поріг його келії, зупиняється вражений несподіваною зустріччю. Так і хочеться мовити: "Доземний уклін вам, Григорію Савичу! Ласкаво просимо до класу – починається наступний урок..."

У кожній музейній експозиції є речі, на яких "тримаються" цілі експозиції. Про них говорять з особливою шанобою, для них справедливо відводяться найпочесніші місця. Одним з таких експонатів вважається портрет великого народного мислителя роботи невідомого художника XVIII століття.

Це найправдоподібніше зображення Григорія Савича, зроблене гарним художником, сучасником Сковороди, людиною, яка зустрічалася з мандрівним філософом. Митець назавжди зберіг у пам'яті його смагляве обличчя, живі карі очі,

високе чоло і мудре слово. Кращого портрета Григорія Савича Сковороди не має ніде.

На одному із стендів експонується кобза, скрипка, сопілка та цитра. Потемнілі від часу, зі слідами людської уваги до них, з нехитрою оздобою, що свідчить: робились вони народними майстрами для таких же любителів – бідаків, а не на продаж і не для панської забави чи колекції. З усього видно: довге і славне життя було у них, аж поки не потрапили в цю музейну тишу. Певно, не один ярмарок чував їхні голоси, не в одній хаті народжувалися і зростали, веселилися і сумували під звуки цих інструментів.

Григорій Савич був чудовим музикою... Тисяча сімсот сорок четвертий рік, золота осінь. На Дніпрових схилах вельможне панство влаштувало банкет на честь приїзду у древній Київ любительки гострих відчуттів – імператриці Єлизавети Петрівни. Високий гості забаглося послухати народні таланти Малоросії. Тож Гримнув співом придворний хор, у якому понад два роки співав і Григорій Сковорода. А потім цариця слухала знаменитого бандуриста з Полтавщини Григорія Любистка. Мабуть, багато тут навів кобзар на присутніх своєю думою "Зажурилась Україна що нігде прожити", бо за тим оркестр ушкварив веселої, і цариця пішла в танок зі своїм фаворитом Олексієм Розумовським. Григорій Сковорода грав на флейті. В антракті імпровізував свій власний твір, в якому чувся журливий стогін, наче вітер розносив степовими просторами смужок і прокляття окраденого народу, наче невольницький плач обзивався скигленням чайки і зітханням бездольної матері.

Як ми знаємо, Григорій Савич до Петербурга не повернувся. Бо вольнолюбиве серце не могло співати на чужині. І пішов він у народ. А найпершим другом, що постійно супроводжував його в тих мандрах, була сопілка. Траплялося, що й на скрипці грав, і на цитрі. Бо до всіх інструментів неабиякий хист мав. А ще любив кобзу. Коли Григорій Савич вчителював на Переяславщині, він часто збирав бурсаків і ходив з ними до Борисоглібськом церкви. Раніше там поруч криниця була. Сковорода сідав біля неї зі своїми вихованцями і розповідав їм перекази людей про давно минулі часи. А потім грав на сопілці, на кобзі – влаштовував самотні концерти народних мелодій.

Місцеві жителі знали про ті здібності учителя колегіуму, тому часто запрошували його додому, щоб поспілкуватися з мудрою, талановитою людиною. У багатьох сім'ях він був учителем музики та співів.

Ось і скрипка із стенду збереглася у досить музичній родині Козловичів. Кілька поколінь їх були в Переяславі відомими скрипалями. Молодші нащадки пам'ятають оповідь старших про те, що в їхній хаті бував Григорій Савич, брав уроки гри на скрипці. Саме на цій скрипці. Тому вона й передавалася від покоління до покоління як велика реліквія. У 1971 році вона зайняла своє місце у музеї.

І кобза із родини Іваницьких теж зберігала на собі тепло рук Григорія Савича. І вона теж у Переяславському музеї.

А ще ось дуже цікавий експонент. Колись завітав до музею один чоловік. Приїжджий, не Переяславський. Довго і досконало вивчав усі експоненти у музеях. А найбільше сподобався йому музей сквороди.

Виявилося, що гість із Києва, за фахом дитячий лікар, але цікавиться мистецтвом

рідного краю і дуже шанує Сковороду. А ще хтось розповів йому, що у Переяславі-Хмельницькому відкрили оригінальний музей великого філософа, та він не повірив, вирішив на власні очі побачити його. А ще запитав чи є у музеї книги, котрі читав Григорій Сковорода?

Йому відповіли, що ось "Слова и речи" Феофана Прокоповича, "Сочинения" Михайла Ломоносова. Але, на жаль, ствердити важко, що саме цими примірниками користувався Григорій Савич. Гість поїхав, а через кілька днів приїхав знову і подарував музею книгу. Це був "Псалтир", кінець сімнадцятого століття. Нею користувався Сковорода.

І розповів таку історію. Свідків у мене не має, але "Псалтир" від прадіда. Батько розповідав, що прадід торгував у Києві на Подолі продуктами і часто мав діло з деякими мандрівними людьми. Так от одного разу звідкись надійшли до нього запорожці, набрали харчів, а платити нічим. Тоді один, певно старший між них, дістав із-за пазухи цю книгу, сунув прадідові зі словами: "Візьми. Її читав сам Сковорода. Правда, ти тут нічого не тямеш. Латина. Але коли захочеш, продаси у три дорога. Тепер таких нема".

Прадід знав, хто такий Сковорода. Про нього тоді багато легенд ходило. Тому й не відмовився від такої своєрідної козацької платні. І книга збереглася. Тепер вона лежить у музеї на столику у келії Сковороди.

Дуже цікавими були пошуки у селі Коврай, адже п'ять років Сковорода віддав вихованню малого Якіма Томари. Співробітники музею відвідали село, але ніяких слідів перебування великого філософа не знайшли. І коли на зупинці чекали на автобуса, підійшов і присів старенький дідок. Він втомився, виганяючи малих каченят на своє жовтобоке лихо.

Одна із співробітниць музею вклинилася в монолог дідуся:

– Ви теж колись були таким.

– Ваша правда – старий вмить випростався, очі помолодшали. – Бувало, як заліземо в ставок, то аж поки посиніємо. Бовтались, як оті каченята. Але найбільше любив я коней купати. Бувало приведе Томарин конюх панських отрів, то ми за три копійки їх старанно мили.

Ось нарешті зустріли людину, яка розповіла про колишнього пана Томару. А його діда Сам Сковорода вчив. А наш співрозмовник після купання коней в дитинстві пішов на панську конюшню конюхом.

Так склалося, що в цього дідка зберігся подарований йому паном Томарою старенький диван. Та не просто диван, а на ньому у покійного прадіда пана відпочивав сам Сковорода. Важко було умовити діда забрати диван до музею, але умовили. І диван перевезли до Переяслава. Згодом знайшлися ще два крісла від Томареного меблевого гарнітур. І все це зараз відтворює ту обстановку і навіює подих того часу, коли стежками неньки України мандрував філософ Григорій Савич Сковорода.

В простій сірій свиті й чоботях, з палицею і торбою, в якій мав кілька улюблених книг, і свої рукописи, мандрував він по Слобожанщині, бував у Росії, доходючи аж до

Орла, гостював у Донських землях, мріяв дістатися й до Кавказу, який вабив його своїм вільнодумством. Знав мистецтво життя і таємницю щастя, тому так охоче його скрізь приймали й слухали, тому був бажаним гостем у найубогішій селянській хаті, і, як свідчили, на Слобожанщині в багатьох селянських хатах висіли портрети Сковороди і розповідалося серед народу безліч історій про геніального "старчика", як любив називати себе поет і філософ. У своєму творі "Брань архистратига со сатаною" Сковорода сказав про себе: "Он шевствует со жезлом веселими нагами и спокойно воспеваает: "пришелец аз есть на земле".

Він належав усій землі. Слідів провінційної обмеженості не знайдемо в ньому, бо мислення справжньої вільної людини залежить не від географії, а від того чи забов'язана ця людина своїм становищем комусь, чи ні. Сковорода ніколи не був забов'язаний. Він незалежний, був мудрецем, ще намагався побороти обставини, твердо дотримувався взятих для себе правил і не підкорявся загальній думці, коли вона віддаляє нас від правди і чеснот.

Високу мудрість Сковороди зможемо належно поцінувати, згадавши, в які часи він жив, бодай побіжно окинувши поглядом вісімнадцятий він пишався своїми подвигами, своєю цивілізованістю, своїм лібералізмом. У Франції королівська фаворитка мадам Помпадур заgravала з поетами і філософами; Фрідріх Пруський, виказуючи свою справедливість, дозволив судові винести вирок на користь простого мельника, який наважився судитися з королем; Імператриця всеросійська Катерина Друга осипала щедротами Вольтера й Дідро, вітала Дідро в Петербурзі, пропонувала йому перенести видання "Енциклопедії" до столиці Росії, а феронейському мудрецеві, що "в Росії нема мужика, який не їв би курки, коли хоче, а з деякого часу вони надають перевагу індичкам". Подала голос і Америка, де в 1776 році було прийнято Декларацію незалежності, і того ж року видатний учений Франклін прибув послом Америки до Росії.

А тим часом у тій самій Франції відкрито переслідувалися найкращі уми і таланти. Вольтера, який двічі побував у Бастилії, вислано за межі держави, перші томи "Енциклопедії" заборонені королівським декретом. Руссо вигнаний з Франції, його твори публічно спалено. Книга Гольвеція "Про розум" спалена рукою ката. Твори натуралістам Бюффона й історика Маблі забороненою. Мемуари Бомарше спалено, "Філософські думки", Дідро спалено рукою ката.

Європа знекровлювалася у Семилітній війні, Фрідріх Пруський і Катерина Друга шматували Польщу. У Росії остаточно закріпачено селян України. Зруйновано Запорізьку Січ. Провінціальна німецька принцеса ставши російською імператрицею намагалася в усьому перевершити Петра Першого. Перед усім світом виставляла своє благодійництво і просвітництво, заgravала з західними філософами, водночас посилаючи полки для кривавої розправи з Пугачовим, підписуючи указ про арешт Радищева й спалення його книги "Путишествие из Петербурга в Москву".

В часи, коли Пруський фельдфебель учив розуму Європу, коли у "вільній" Америці процвітала відкрита торгівля рабами – неграми, а в Росії продавали разом з кіньми і

карементами кріпаків, коли невіглаством панувало у верхніх шарах суспільства і високо піднімало голову біля східців тронів, коли, за висловом Герцина, "все дуло прибите до землі, сама лиш офіційна підлість гучно промовляла", "замість науки викладали теорію рабства", в такі часи література була останнім втечищем свободи, в такі часи незмога було заглиблюватися в філософію і водночас не ворогувати з дійсністю в усіх її проявах, починаючи з лицемірства влади.

Сковорода мовби перегукувався в своїх творах з найкращими умами того часу. І в його художніх і філософських творах найголовніша думка найбільша пристрасть, найпалкіше бажання – пізнати самого себе, віднайти в собі людину, краще в її природі й властивостях. Де ж шукати цю людину? На це в Сковороди була тільки одна відповідь. У двадцять четвертій пісні своєї поетичної збірки "Сад божественних пісень" він недвозначно заявляє: "А ми жребій з голяками". Стали вже афористичними словами Радищева з його безмежного "Путишества": "Я взглянув окрест меня душа моя страданиями человечества уявлено стояла".

Сімнадцята пісня Сковороди "Саду" починається так:

Видя жития сего я горе,
Кипящее как Черное море,
Выхрем скорбий, напастий, бед,
Заслаб, ужаснулся, поблід.
О горе сущим в нем.

Такі аналогії корисні навіть тепер, через понад двісті років з часу написання з цих речей.

Не знати, як склалася б доля Сковороди, колиб його твори булиб віддруковані за життя. Легко здогадатися, що й про українського вільнодумця "воспоследствовало" б "височайшие повеления", так само як щодо Радищева, і може б, не долічилися ми багатьох найсміливіших ночей нашого мислителя. Хоча стверджувати, що все збереглося, теж навряд чи хто наважиться, бо Сковорода свої твори переписував власноручно і посилав у вигляді листів знайомим і друзям, не завжди полишаючи собі копії.

Його зберегла пам'ять народна, поезії Сковороди розходилися поміж людьми, його пісні співалися кобзарями і лірниками на велелюдних шляхах, Котляревський вставляє, трохи переробивши, в свою "Наталку Полтавку" пісню Сковороди "Всякому городу нрав и права", малий Шевченко списує поезії Сковороди не з антологічних видань, а з учт народних –

Давно те діялось. Ще в школі,
Таки в учителя – дяка,
Гарненько вкраду п'ятака,
Бо я було трохи не голе,
Таке убоге – тай куплю паперу аркуш.
І зроблю маленьку книжечку. Хрестами
І візерунками з квітками,

Кругом листочки обведу
Тай списую Сковороду...–

Величною була слава цього народного мислителя, який в основу своїх роздумів поклав проблему людського щастя, звеличення трудового народу.

Його життя горіло вогнем любові, ненависті, правди і розуму. Розповідають, що Катерина II зустрівшись з Сковородою, запитала, чому він такий чорний. Дотепна відповідь містила глибокий смисл, що вказував на суть його життя:

— Е! Вельможна мати, хіба ж ти де бачила, щоб сковорода була біла, коли на ній печуть та жарять, і вона все у вогні.

Коли Григорій Савич відчув, що вже наближається кінець, востаннє пішов він у мандрівку до свого друга і учня М.І. Ковалинського в село Хожедове поблизу Орла. Йому заповів усі свої рукописи. Ще відвідав знайомих у Курську і швидко повернув на Україну. Останню зупинку зробив у селі Іванівна (нині село Сковородинівка на Харківщині) в маєтку А.І. Ковалинського.

Він помер 29 жовтня (9 листопада за новим стилем) не доживши одного місяця до свого 72 дня народження. Цього дня, як завжди, обідав, висилився, по обіді в саду зривав плоди, роздавав хлопчикам.

На захід сонця під липою став копати яму. Коли хазяїн спитав, що він робить, Сковорода відповів: "Пора, друже, закінчити мандрівку. Й так вже волосся злетіло з бідної голови від мандрювання, пора заспокоїтися."

Тоді ліг спати, поклавши, за звичаєм, під голову торбу з книжками і рукописами. На ранок його знайшли мертвим.

На могилі своїй просив написати: "Мірґ ловиль мене, но не поймалъ".

І нині зберігається його могила з пророчим написом.

Хотів сказати цим про збави й принади світу, на які не зміняв незалежності своєї бунтарської думки, але нема тут мови про ту уважність, з якою світ ловив кожне слово Сковороди за його життя і по смерті.

Майже століття знадобилося для того, щоб зібрати всі твори Григорія Сковороди.

Першу спробу видати повне зібрання його творів здійснив харківський учений Д. Багелій наприкінці дев'ятнадцятого століття (1894). Згодом Б. Бонч-Бруевич видав один том філософських праць. А в 1961 році уперше було здійснено повне наукове зібрання творів великого філософа і митця. Для сучасного читача стиль і мова Сковороди не завжди приступні, часто ускладнені, "темні", незвичайність їхня іноді може видаватися навіть комічною. Тому видавці часто намагаються "осучаснити" Сковороду, його вірші перекладаються сучасною українською мовою і в такому вигляді вміщуються в збірники антології, його афоризми так само "для зручності" перекладаються на мову сьогодення.

Очевидно, все ж таки Сковороду треба приймати таким, як він є. Він був сином своєї епохи, замикав період епохи, цього ще мало дослідженого періоду, який, зберігаючи в літературній мові стихію церковнослов'янізмів, водночас включав в свій обіг велику кількість елементів народної української мови, русизмів, іноді штучно

сконструйованих слів. Усе це потрібно було для як найповнішої передачі народної образності, розкоші вислову, багатства, примхливості, розсвавленості, чудернацтва цього стилю.

Заглиблений у життя народне, Сковорода в своїх філософських думаннях намагався дійти до суті речей, учив про вічність матерії як основи всього сущого, визнавав силу і незмінність законів природи, торуючи шлях науковому світогляду.

Він виступає перед нами як метафізик, астроном, ботанік, фізик, геометр, мораліст. Він знав мови старогрецьку, латину, іврит, вільно володів ними й цілим рядом європейських мов, перекладав Вергілія, Овідія, Горація, Плутарха, Цицерона, з польської, чеської; пише вірші латинською мовою, пише друзям листи латинською мовою.

Сьогодні легко бачити суперечливості і філософських поглядах Сковороди, але ми високо цінуємо благородні наміри найпершого філософа, який вважав що предметом філософії повинна стати жива людина з її земними справами, з думками і відчуттями, бо саме людина є центром і ключем усіх таємниць природи і суспільства. Все це він відтворював у своїх поезіях, філософських творах, афоризмах.

Переймаймо ж ту вселенську мудрість яку залишив нам Григорій Савич Сковорода, бо як сказав Павло Тичина: "Великий наш філософ щедрю залишив нам спадщину по собі: "Обсягом широку змістовністю глибоку і що до світогляду свого – чисту та моральну... Потоки творчого мислення Сковороди такі були потужні, що вони, спадаючи із верховин у долину, ламали на своїй путі усі колючки й бур'ян, перестрибуючи через каміння гостре, і розливались широко по всіх роздоллі".

3 грудня 2002р.

Любов Терещенко

Література

1. Григорій Сковорода "Сад пісень" вибрані твори. Київ. "Веселка" 1983
2. Павло Загребельний "Неложними устами". Київ. "Радянський письменник" 1981.
3. Микола Махінчук "Переяславський скарб" Київ. Видавництво ЦК ЛКСМУ "Молодь" 1989
4. Володимир Стадниченко "Мандрівник за знаннями" Червоний гірник.